

УДК 374.014(4):005

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.29>

Алла ХОМ'ЯК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-7693-4016

Бібліографічний опис статті: Хом'як, А. (2025). Соціальний аспект формування освітнього простору європейського континенту. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 227–231, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.29>

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ОСВІТЬНОГО ПРОСТОРУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНТИНЕНТУ

За умов соціальних та економічних трансформацій з середини ХХ – початку ХХІ ст. у європейських країнах відбулися кардинальні зміни в освіті. Ефективні новації на європейському континенті є особливо значущими, зважаючи на євроінтеграційні процеси в Україні. А відтак доцільно осмислити і раціонально використати позитивний досвід.

Насамперед зазначений період характеризується розширенням доступу молоді з різних соціальних груп до отримання освіти. Значно збільшуються інвестиції у цю сферу. Продовжується тривалість обов'язкової освіти. Характерними є скандинавська, традиційна та змішана моделі її організації.

Викликом для більшості європейських країн став низький рівень зайнятості, що призвело до необхідності коригування освітніх стратегій. Йдеться про концепцію неперервної освіти, яка охоплює увесь життєвий цикл індивіда. Основними напрямками розвитку освіти стали підвищення її якості та результативності. Вживаються заходи щодо оптимізації освітнього менеджменту.

Відбувається децентралізація освіти для ефективнішого використання можливостей регіональних освітніх інституцій. Доступна та якісна освіта стала невід'ємним правом для кожного європейця.

З початком ХХІ ст. за умов переходу до постіндустріального суспільства у ЄС здійснюється розбудова нової соціальної моделі розвитку освіти. Визначальними у ній є: ефективність і справедливість, в основу яких закладено «пріоритет особистості».

Ефективність та справедливість освіти забезпечується інтенсифікацією децентралізації, запровадженням системи підзвітності, удосконаленням викладання, посиленням мотивації викладацького складу.

Ключові слова: соціальний аспект, освітній менеджмент, неперервна освіта, децентралізація освіти, соціальна модель освіти, ефективність освіти, справедливість освіти, здібності, ринок праці.

Алла КХОМІАК

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-7693-4016

To cite this article: Khomiak, A. (2025). Sotsialnyi aspekt formuvannia osvithnoho prostoru yevropeiskoho kontynentu [Educational domain of the European continent in terms of social dimension]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 227–231, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.29>

EDUCATIONAL DOMAIN OF THE EUROPEAN CONTINENT IN TERMS OF SOCIAL DIMENSION

Under the conditions of social and economic transformations from the mid-20th century to the early 21st century European countries have undergone fundamental changes in education. Effective innovations on the European continent are of primary importance, given the European integration processes in Ukraine. Therefore, it is deemed appropriate to analyze and rationally utilize its positive experience.

The specified period is primarily characterized by expanding access to education for young people from various social groups. Investment in this domain increases significantly contributing to its development. The duration of compulsory education continues to extend. It is organized in three basic models: Scandinavian, traditional, and mixed.

The low employment rate has become the dilemma for most European countries having led to the adjustment of educational strategies, in particular the concept of lifelong learning encompassing individual's full life cycle. The emphasis in education development is placed on improving its efficiency. Measures are being taken to optimize educational management.

Education is being decentralized to make better use of the resources that regional educational institutions have. Accessible and high quality education has become a basic right for every European citizen.

At the very beginning of the 21st century, during the process of post-industrial society transformations, a new social model of education development has been worked out. It is based on the "personality is our first priority" motto and is defined by efficiency and justice.

Efficacy and equity of education is ensured by intensifying decentralization, introducing an accountability system, modernizing teaching, reinforcing faculty involvement.

Key words: social dimension, educational management, lifelong learning, decentralization of education, social model of education, efficacy of education, equity of education, abilities, labour market.

Актуальність проблеми. З середини ХХ ст. відбуваються масштабні перебудови в освіті європейських країн. Йдеться, насамперед, про створення умов для вирівнювання можливостей молодих громадян з різних соціальних груп щодо отримання освіти. Зокрема, про відмову від так званої академічної освіти для еліти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чинники та процеси, що впливають на розвиток освітньої нерівності, можна поділити за такі ключовими ознаками: здібності, соціальне походження, сегрегація між школами та територією проживання, умови викладання в школах, відкрита та прихована дискримінація, зв'язок між рівнем освіти та ринком праці, а також зв'язок між освітою та іншими соціальними секторами (Benavot, 2006, 2007; Kumari, 2009; Dronkers, 2010; Hart & Sriprakash, 2017; Elgart, 2017; Rodriguez, 2020).

Метою статті є теоретичний аналіз соціальної складової освітнього простору європейського континенту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здібності позитивно оцінюються і винагороджуються в освіті та суспільстві. І це не є незвичним, оскільки сприяє більшій продуктивності окремої людини, та суспільства в цілому. В освітній галузі це означає, що здібні здобувачі освіти, незалежно від їхнього соціального походження, мають більше шансів досягти високого освітнього рівня. Це також стосується і ринку праці: здібні працівники мають більше шансів досягти успіху (до прикладу, мати більш високооплачувану роботу і вищий дохід). Є підстави вважати, що розвиненіші здібності сприяють успіху як в освіті, так і в суспільстві, і цей успіх можна лише частково пояснити соціальним походженням (Benavot, 2006).

Шанси дитини на успішну освітню кар'єру залежать від соціального походження у контексті двох ключових ознак, які пов'язані між собою, але не є взаємозамінними: професійна зайнятість батьків (у більшості випадків батька) та рівня освіти обох батьків, що є, свого роду, батьківським фінансовим та культурним капіталом, тобто довгострокової доступності ресурсів. Вплив соціального походження на успіх не обмежується шкільною освітою. Поряд із здібностями та освітніми досягненнями воно також відіграє роль в успіху на ринку праці, особливо на початку кар'єри (Elgart, 2017).

Фактори, що впливають на питання сегрегації шкіл та місця проживання: репутація шкіл, сприйняття батьками та учнями їх якості, стосунки з однокласниками, відмінності у витратах, пов'язаних з відвідуванням певних шкіл (наприклад, плата за навчання, підручники, екскурсії, стандарти шкільного одягу), дискримінація деяких учнів з боку шкільної адміністрації, вчителів, однокласників та їх батьків. Фінансово спроможні батьки зі зв'язками мають більше можливостей отримати фальшиву адресу в хорошому районі, щоб їхню дитину могли прийняти до хорошої школи в цьому районі. Добре освічені батьки знайдуть низку аргументів, аби переконати адміністрацію школи, яка розташована не за місцем їхнього проживання, у тому, що саме їх дитина потребує саме їхньої спеціальної програми навчання, таким чином забезпечуючи собі гарантований вступ (Benavot, 2007).

Належні умови викладання та сприятливе шкільне середовище варіюються від школи до школи, і пов'язані з учнівським контингентом, навіть у країнах, де школи фінансуються на однакових засадах. Школи з великою кількістю проблемних учнів мають менше можли-

востей стати і залишатися результативними. Навчальний і викладацький час у таких школах постійно витрачається на вирішення проблем, не пов'язаних з навчанням. У підсумку, виникає ризик того, що педагогічний колектив відмовиться від боротьби за якість викладання (Hart & Sriprakash, 2017).

Однією з функцій освіти в сучасному суспільстві є відбір і розподіл учнів за закладами освіти, які найкраще відповідають їхнім розвиненим здібностям. Починаючи з 1960-х років, більшість країн, які входять до складу ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку), обговорювали та експериментували з відтермінуванням такого відбору в системі середньої освіти. Оскільки багато хто не є прихильниками такої ідеї, цей процес можна розглядати як спробу викоринити його з освітньої системи. Однак, якщо послуговуватися ним на ринку праці, це призведе до того, що соціальна нерівність між різними верствами населення стане ще очевиднішою, ніж та, яка існує в системі освіти (CEC final, 2006).

Безумовно, існує взаємозв'язок між рівнем здобутої освіти та можливостями на ринку праці, який не обмежується лише перспективами отримання оплачуваної роботи та періодом часу, необхідним для її пошуку. Він також пов'язаний із якістю роботи та заробітною платою. Існує кілька теорій, що пояснюють зв'язок між освітою та ринком праці. По-перше, знання, вміння та навички, набуті під час навчання, необхідні для успішної роботи. По-друге, диплом є свідченням виявленої продуктивності та здатності до навчання, які є необхідними для набуття подальших знань, умінь і навичок, переважно пов'язаних безпосередньо з місцем роботи (Dronkers, 2010).

Розширення доступу населення до отримання освіти відбувалося завдяки значному збільшенню фінансування цієї сфери. Так, упродовж 50–70 років XX ст. частка ВВП, що виділялася на освіту у більшості країн Європи, зросла в середньому у 2-3 рази. Наприклад, у Німеччині – з 3,0% до 5,1%; у Франції – з 1,5% до 5,2%; у Фінляндії – з 3,1% до 6,3%; у Данії – з 3,1% до 7,8 %.

Багато європейських держав продовжили тривалість обов'язкової освіти. Зокрема, в Італії її було продовжено до 14-річного віку, в Австрії, Греції та Португалії – до 15 років,

у Франції і Швеції – до 16-ти, а в Німеччині та Бельгії здобувачі освіти повинні були відвідувати школу до 18 років, поєднуючи з роботою або професійним навчанням (Локшина, 2009).

Відтак, в Європі відбувається перехід до масової середньої освіти. Запроваджуються такі моделі її організації:

- скандинавська: початкову та молодшу ланки об'єднано у базовий тип навчального закладу для охоплення середньою освітою усіх дітей шкільного віку;
- традиційна: збережено класичні, сучасні та технічні типи середніх шкіл;
- змішана: поряд із базовим типом навчального закладу продовжували функціонувати інші освітні установи.

Наприкінці XX ст. викликом для більшості європейських країн стало падіння рівня зайнятості населення, особливо серед молоді. Політика рівних можливостей завершилася великим розчаруванням для тих, хто закінчив інституції середньої, а іноді й вищої освіти (Локшина, 2009).

Швидкість кардинальних соціально-економічних змін призвела до певної втрати цінностей знань, умінь і навичок, набутих індивідами. Аби ефективно конкурувати на ринку праці, необхідно постійно їх поновлювати.

Ситуація, що склалась, призвела до необхідності коригування державної освітньої політики. У більшості країн Європи запроваджується концепція освіти як неперервний процес.

Неперервна освіта охоплює увесь життєвий цикл індивіда. Освіта надається як у рамках формальної, так і неформальної (на робочому місці, вдома, у громадах). При цьому реалізується широкий спектр соціальних, культурних й економічних завдань.

Неперервна освіта використовується для подолання безробіття та проблем із конкурентоспроможністю. Для динамічного розвитку Європейського співтовариства необхідні компетентні працівники, які постійно самоудосконалюються (Kumari, 2009).

У 90-х роках XX ст. у європейських країнах відбувається трансформація освіти у напрямі підвищення її якості та результативності, і як обов'язкова умова конкурентоспроможності. Йдеться про тісний зв'язок між якісними знаннями та вміннями випускників освітніх закладів й ефективним економічним та соціальним розвитком.

Реалізація нової ідеології освіти забезпечується здійсненням наступних заходів:

- продовження терміну навчання в освітніх закладах;
- створення систем моніторингу якості освіти;
- упровадження новітніх педагогічних технологій;
- активізація навчання іноземних мов;
- оптимізація освітнього менеджменту під гаслом децентралізації.

Децентралізація передбачала передачу значної частини повноважень регіональним органам влади, для повнішого виявлення і ефективнішого використання потенціалу регіональних освітніх інституцій.

Отже, у цей період регіональні органи влади здійснювали планування освітньої політики та технічне оснащення закладів освіти, а центральна влада забезпечувала їх бюджетне фінансування. Таким чином зміст освіти стає доступним для всього населення відповідного віку.

З початком XXI ст. за умов переходу до постіндустріального суспільства у ЄС трансформується період посилення ефективності та справедливості. Гасло освіти «навчати усіх усьому» змінюється на «вчити вчитися» (Локшина, 2009).

З огляду на зазначене, в євроспільноті постає проблема запровадження принципу результативності освіти, розвитку в молодого покоління громадянської активності, готовності до участі

в прийнятті рішень. Акцентується ідея розбудови нової соціальної моделі, в основу якої закладено пріоритет особистості з її амбіціями постійного розвитку власного потенціалу.

У цьому зв'язку ключовими завданнями в європейських системах освіти та професійної підготовки є ефективність та справедливість. Оцінювання ефективності має як внутрішній аспект (вимірювання здійснюється засобами тестування та порівняння результатів державних іспитів), так і зовнішній (вимірюється приватними та соціальними коефіцієнтами віддачі). Справедливі освітні системи забезпечують незалежність освітніх результатів від соціо-економічного, гендерного, етнічного та інших факторів (Rodriguez, 2020).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Ефективність та справедливість освіти забезпечується нарощуванням потужностей децентралізації, введенням системи підзвітності, осучасненням методик та технологій викладання, залученістю педагогів.

Важливим засобом досягнення глобальних завдань у європейських системах освіти є збільшення її фінансування. Інвестиції в освіту – це стратегічні вкладення у майбутнє, що приносять як безпосередні, так і опосередковані вигоди. Більшість урядових структур схиляються до того, що такі інвестиції мають позитивний ефект на вирішення нагальних викликів, зокрема, таких як суспільна гармонія, конкурентоспроможність на міжнародній арені та сталий розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.): монографія. К.: Богданова А. М., 2009. 404 с.
2. Benavot A. The Diversification of Secondary Education: School Curricula in Comparative Perspective. IBE Working Papers on Curriculum Issues. 2006. No. 6. 27 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/280131768_The_Diversification_of_Secondary_Education_School_Curricula_in_Comparative_Perspective
3. Benavot A., Reznik J. Lessons from the Past: a Comparative Socio-Historical Analysis of Primary and Secondary Education. The MIT Press. Edition: 1st. Chapter: chapter 3. 2007. P. 123–230. URL: https://www.researchgate.net/publication/316045536_Lessons_from_the_Past_A_Comparative_Socio-Historical_Analysis_of_Primary_and_Secondary_Education
4. Dronkers J. Features of Educational Systems as Factors in the Creation of Unequal Educational Outcomes. *Quality and Inequality of Education*. 2010. 29 p. https://doi.org/10.1007/978-90-481-3993-4_12
5. Elgart, M. A. Can Schools Meet the Promise of Continuous Improvement? SAGE Publications. 2017. 6 p. <https://doi.org/10.1177/0031721717745546>
6. European Union. Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament. Efficiency and Equity in European Education and Training Systems. 8.9.2006. COM (2006) 481 final. {SEC(2006) 1096}. Brussels: Commission of the European Union, 2006. 11 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52006DC0481>

7. Hart C. S., Sriprakash A. International Perspectives on Social Inequalities, Excellence and Aspiration in Education. *International Studies in Sociology of Education* 2017. Vol. 26, No. 3. P. 229–230. URL: <https://doi.org/10.1080/09620214.2017.1359227>
8. Kumari R. Continuous improvement in schools: Understanding the practice. *International Journal of Educational Development*. Elsevier BV. 2009. 12 p. <https://doi.org/10.1016/J.IJEDUDEV.2008.02.006>
9. Rodriguez Sh. Continuous Improvement in Education: A Toolkit for Schools and Districts. REL 2021-014. Regional Educational Laboratory Northeast & Islands. 2020. 95 p. URL: https://www.academia.edu/126772446/Continuous_Improvement_in_Education_A_Toolkit_for_Schools_and_Districts_REL_2021_014?nav_from=8d1e9e3a-14c2-4bca-bf79-5306eec31f63

REFERENCES:

1. Lokshyna, O. I. (2009). Zmist shkilnoi osvity v kraiinakh Yevropeiskoho Soiuzu: teoriia i praktyka (druga polovyna XX – pochatok XXI st.): monohrafiia. [School education content in European countries: theory and practice]. K. : Bohdanova A. M. 404 s. [in Ukrainian]
2. Benavot, A. (2006). The Diversification of Secondary Education: School Curricula in Comparative Perspective. IBE Working Papers on Curriculum Issues. No. 6. 27 p. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/280131768_The_Diversification_of_Secondary_Education_School_Curricula_in_Comparative_Perspective
3. Benavot, A., & Reznik, J. (2007). Lessons from the Past: a Comparative Socio-Historical Analysis of Primary and Secondary Education. The MIT Press. Edition: 1st. Chapter: 3. P. 123–230. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/316045536_Lessons_from_the_Past_A_Comparative_Socio-Historical_Analysis_of_Primary_and_Secondary_Education [in English]
4. Dronkers, J. (2010). Features of Educational Systems as Factors in the Creation of Unequal Educational Outcomes. Quality and Inequality of Education. 29 p. Retrieved from: https://doi.org/10.1007/978-90-481-3993-4_12
5. Elgart, M. A. (2017). Can Schools Meet the Promise of Continuous Improvement? SAGE Publications. 6 p. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/0031721717745546>
6. European Union. (2006). Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament. Efficiency and Equity in European Education and Training Systems. 8.9.2006. COM (2006) 481 final. {SEC(2006) 1096}. Brussels: Commission of the European Union. 11 p. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52006DC0481>
7. Hart, C. S., & Sriprakash, A. (2017). International Perspectives on Social Inequalities, Excellence and Aspiration in Education. *International Studies in Sociology of Education*. Vol. 26, No. 3. P. 229–230. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/09620214.2017.1359227>
8. Kumari, R. (2009). Continuous Improvement in Schools: Understanding the Practice. *International Journal of Educational Development*. Elsevier BV. 12 p. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/J.IJEDUDEV.2008.02.006>
9. Rodriguez, Sh. (2020). Continuous Improvement in Education: A Toolkit for Schools and Districts. REL 2021-014. Regional Educational Laboratory Northeast & Islands. 95 p. Retrieved from: https://www.academia.edu/126772446/Continuous_Improvement_in_Education_A_Toolkit_for_Schools_and_Districts_REL_2021_014?nav_from=8d1e9e3a-14c2-4bca-bf79-5306eec31f63